

Riigikontrolör Janar Holmi tervituskõne Riigikontrolli 100. aastapäeva vastuvõtul Kadrioru kunstimuuseumis 18. veebruaril 2019

Austatud Riigikogu esimees,
parlamendi ja valitsuse liikmed,
külalised, kolleegid, sõbrad

Täna teid, et leidsite võimaluse täna siia tulla, et üheskoos märkida saja aasta möödumist Riigikontrolli töö algusest.

Maapäev võttis vastu otsuse Riigikontrolli loomise kohta Vabadussõja 30. päeval – 27. detsembril 1918 –, kui vaenlase väed oli lähenemas Tallinnale. Just kiirelt kasvanud sõjapidamise kulud ning eluline nõue kasutada riigi kasinat raha sihipäraselt ja otstarbekalt määrasid ette Riigikontrolli loomise vajaduse.

Loomise otsusest reaalse tegutsemiseni läks siiski veidi aega, kuid 1919. aasta veebruaris-märtsis ehk just neil päevil sada aastat tagasi hakkas Riigikontroll realselt toimima. Ja Riigikontrolli esimeseks tööks oli kontrollida sõjaväljal, et sõdurite supikatla juures kuritarvitusi ette ei tuleks, sest just täis kõhust sõltub sõduri moraal.

Pärast sõja lõppu läks Riigikontrolli areng üsna vaevaliselt, stabiliseerumine toimus 1920ndate lõpus. 1940. aastal jagas Riigikontroll Eesti riigi saatust, et 1990. aastal saada taastatud.

See ei olnud veel oma iseseisvuse taastanud Eesti põhiseaduslik asutus, kuid algus oli tehtud. 1992. aastal vastu võetud põhiseadus andis Riigikontrolle sõltumatu põhiseadusliku institutsiooni staatuse.

Ma täna kõiki, kes läbi selle saja aasta on Riigikontrolli ülesehitamisse panustanud. Meenutan tänutundega sõjajärgse Eesti riigikontrolöre Aleksander Oinast, Kaarel Eenpalu, Johannes Zimmermanni ja Karl Soonpääd, kes kõik surid okupatsioonivõimu käe läbi. Mõtlen lugupidamisega meie hulgast lahkunud Hindrek Merile, kellele saatus andis võimaluse 1990ndatel Riigikontroll uuesti üles ehitada. Ja täna Juhan Partsi, Mihkel Oviiri ja Alar Karist, kes on teinud Riigikontrolle selle, mis ta täna on.

Ja ma täna muidugi auditeeritavaid, lootes, et neid, kes tunnevad, et Riigikontrolle on neile kasu olnud, on palju rohkem kui neid, kes arvavad, et neid on ebaõiglaselt koheldud.

Aga nii või teisiti – siin me nüüd siis oleme.

Kui ma sirvisin nii sajanditaguseid kui ka 1990ndate alguse dokumente Riigikontrolli tegevuse kohta, jäi silma suundumus määratleda ennast tihtipeale läbi eituse. Rõhk oli pigem sellel, mida ei tohi teha, mida tuleks vältida, mitte niivõrd sellel, kuidas oleks mõistlik toimida, milline peaks olema riik ja ka Riigikontroll.

See on mõistetav olukord, mis on omane murrangulistele ja pöördelistele perioodidele, kus üleminekul ühelt ühiskondlik-poliitiliselt korrald teisele tahetakse ühelt poolt kõrvale heita see, mis iseloomustab eelmist perioodi, ning teiselt poolt ei ole veel tekkinud oskusi ja teadmisi luua endale ainuomast tulevikule suunatud visiooni.

Nagu ütles 1990. aastal ametise asumise järel riigikontrolör Hindrek Meri: „On vaja põhimõtteliselt uue mõtteviisiga inimesi. See ongi praegu kõige suurem raskus – neid inimesi leida. Neid tuleb hakata koolitama.“

Kui 1990ndate alguses sõltus Riigikontroll uute teadmiste saamisel välispartnerite vaimsest humanitaarabist, siis nüüd, ligi 30 aastat hiljem, on Riigikontroll jõudnud küpsusastmeni, kus meie kasutada on omaenda kogemusest tekkinud oskused ja teadmised. Oleme ise muutunud teadmiste jagajaks.

On hea meel, et just Eesti Riigikontroll on see, kes juhib praegu rahvusvahelist audiitorite meeskonda, kes annab hinnangu Euroopa Kontrollikoja strateegia elluviimisele. Just Eesti Riigikontroll on see, kes juhib Euroopa kõrgeimaid auditasutusi ühendava organisatsiooni

EUROSAI keskkonnaauditi töörühma. Ja just Eesti Riigikontroll on see, kes ilmselt järgmisel aastal asub juhtima Euroopa IT-auditite töörühma, jagades Eesti kogemust nii e-riigi ülesehitamisel ja toimimisel kui ka infotehnoloogia kasutamisel auditeerimistöös.

See ei tähenda, et omaaegsest õpilasest on saanud kõiketeadev õpetaja. Ei ole. Eesti Riigikontrollil on maailmast jätkuvalt väga palju õppida. Aga noorest õpilasest on saanud täiskasvanu, kes on teadlik õppiija. Oleme jõudnud etappi, kus saame õppimisel ise teha läbimõeldud valikuid, välja valida selle, mis meie oludesse enim sobib ja kasutatav on. Meil ei ole enam põhjust ega õigust teisi matkida – teha midagi nii või naa ainuüksi sel põhjusel, et teised nii teevad või on aastaid teinud.

On aeg leida oma tee ja vastata küsimusele, millisest Riigikontrollist on Eestile kõige rohkem kasu. Ja siis selline Riigikontroll ka üles ehitada ning kogu aeg olla valmis aja ja olude muutudes kord juba ehitatud aja nõuetele vastavalt ümber kohandama.

Riigikontroll on muu hulgas loodud selleks, et täitevvõimu – ministeeriumide ja ametite – kõrval oleks sõltumatu tugeva analüütilise võimekusega organisatsioon, mis pääseb ligi kogu infole, et anda toimuvast aus, objektiivne ning moonutustest vaba pilt.

Me ei pääse küsimustest, kas oleme suutnud ühiskonna ja riigi muutustega kaasas käia. Kas me tegeleme õigete teemadega, õigel ajal ning kas meie töö tulemusi oleks võimalik paremini kasutada? Kas me täidame parimal võimalikul viisil oma rolli olla rahakasutuse mõistlikkuse eest seisja ja täitevvõimu infomonopoli tasakaalustaja?

Õigusteadlane Heinrich Schneider selgitas 1990. aastal Riigikontrolli olemust tagasiside andjana ja nimetades seda edasiliikumiseks selg ees. Vahepeal on aga aeg väga oluliselt muutunud ja nõuab Riigikontrollilt näo pööramist liikumise suunda ehk ettepoole vaadates edasi minemist, tulevikku vaatamist.

See tähendab rohkem kaasaraäkimist Eesti oleviku ja tuleviku teemadel. Riigikontroll ei saa olla asutus, kes ootab ära probleemide tekkimise, et siis tagantjärele kirjeldada seda, kuidas probleeme oleks võinud vältida. See ei tähenda muidugi, et ka edaspidi ei tuleks vaadata aeg-ajalt üle öla selja taha või paremale ja vasakule, aga põhiline vaade peab olema ette.

Üks selle vaate väljendusi on auditid, mis pööravad tähelepanu probleemidele, mis hakkavad mõjutama meie elu aastate või isegi aastakümnete pärast. Selleks tuleb aegsasti valmis olla.

Meil ei ole võimalik enam toimida nii nagu teised, eriti veel nii, nagu paljud teised Euroopas ja mujal maailmas, kes teevad auditimaailmas peaaegu kõike liigagi samamoodi, nagu nad on teinud 10, 15 või 25 aastat tagasi. Peame ise leidma õige viisi ja lähenemisnurga.

Riigikontroll peab suutma pakkuda julget ja sõltumatut pilku juba otsustusprotsesside ajal, toetades sellega kvaliteetsemate poliitikaotsuste langetamist ning läbikaalumata ja rumalate otsuste vältimist. Sealjuures tuleb olla kiirem, fokuseeritum ning keskenduda olulisele – inimeste päriseluprobleemide lahendamisele.

Ja lõpetuseks veel ühest Riigikontrolli töö ja vastutuse aspektist ühiskonnas.

Siinkohal on asjakohane meenutada kõigepealt tsitaati kultusfilmist „Viimne reliikvia“. Vend Johannes ütleb seal, tsiteerin: „Püha Birgitta on meile vaimuväge kosutava testamendi jätnud ja tema reliikvia on meile puhta ja vankumatu usu sümboliks. Nüüd, kus usklik maailm on reformaatorite ja ketserite vääropetuse läbi hukka minemas, [---] just nüüd peame olema meie see kõige tugevam ja õigem usu kants siin riigis. Ja meie hool ei tohi mitte raugeda.“

Filmimaailma fantaasiat tänasesse päeva tuues kõlaks see tsitaat ilmselt nii: „Põhiseaduse Assamblee on meile vaimuväge kosutava testamendi jätnud ja põhiseadus on meie vaba ja liberaalse elukorralduse aluseks. Nüüd, kus teadmistel ja faktidel põhinev maailm on soolapuhujate, manipulaatorite ja populistide vääropetuse läbi hukka minemas ja kus lollus, mängurlus ning vastutustundetud lokaalid ning mõistus pole enam moes, peame meie just nüüd olema see kõige tugevam selge peaga faktipõhise otsustamise ja arutelude toetamise kants siin riigis. Ja meie hool ei tohi mitte raugeda.“

Riigikontrolli asi praeguses olukorras on toetada faktide ja selge analüüsiga otsustajaid ja ühiskonda laiemalt. See tähendab senisest palju aktiivsemat ja kiiremat tegutsemist. Iseasi on, kui avari meelega ollakse valmis vastu võtma seda teavet, mis ei jäta kuigi palju võimalusi reaalsuse eest kõrvale põigata.

Täna teid kuulamast! Mul on au anda nüüd sõnajärg üle Riigikogu esimehele Eiki Nestorile.